

SARLÓ BÉLA ANDOR

Jubileumi emlékezés a salgótarjáni öblösüveggyárra

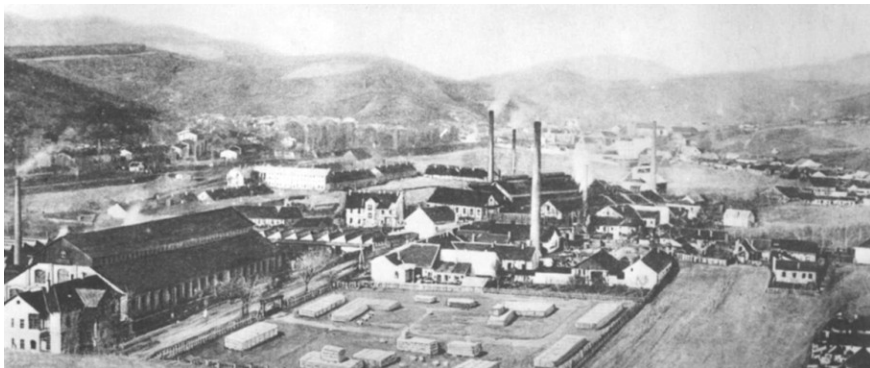
125 éve a kereskedelmi miniszter jelenlétében kezdte meg termelését Magyarország XX. századi üvegiparának legsokoldalúbb gyára, zászlóshajója. Működése során többször megújulva – kitűnően képzett munkáskollektívája szakmaszeretetével és alkotókészségével – eredményesen megvalósította a kézi, félautomata, automata palackgyártást, a minőségi káliüvegből készített háztartási, vendéglátóipari és díszműáruk előállítását. Tetszetős termékeivel az 1930-as évek második felében meghódította a nyugat-európai, amerikai, közel-keleti piacokat, tizenöt ország kereskedői küldtek megrendeléseket. Az 1970-es, 1980-as években már ötven országba exportált.

Salgótarján egyik legjelentősebb XIX. századi beruházása

A kereskedelmi minisztérium üvegpalackok iparszerű magyarországi gyártásának megvalósítását 1884-ben kezdeményezte. 1892 júniusában az Egyesült Magyarhoni Üveggyárak Rt. Budapest–Salgótarján vasúti kapcsolatára, a jelentős szénvagyonra, a Szilárdy Ödön birtokán lévő homokbánya bővítésére építve bejelentette, hogy legrövidebb időn belül helyi energiával, kád-kemencében olvasztott sötétzöld üvegből szándékszik megvalósítani a nagyüzemi előállítást. Miniszterré történt kinevezését követően Lukács Béla felgyorsította az iparág kiemelt fejlesztésével kapcsolatos tárgyalásokat. A kormány szintű egyeztetéseket követően közölte az általa jóváhagyott salgótarjáni beruházás állami támogatásának feltételeit. November 26-án a budapesti részvénytársaság közgyűlése 400 ezer korona saját tőke felhasználásával döntött a gyár megalapításáról. Garanciát kaptak 90 ezer korona előnyös törlesztésű állami kölcsönre, adó- és vasúti szállítási kedvezményekre.

1893 februárjában a Vásártértől délre 21 kataszteri hold földet vásároltak. Tavasszal megtörtént a mocsaras terület feltöltése, őszre felépült a hutacsarnok, a keverékház, több műhely, a kazánház és az erőmű. A Magyar Királyi Államvasutakhoz 560 méter iparvágánnyal, a fővénnyárhoz 730 méter keskeny vágányú vasúttal csatlakoztak. Megvalósult a száz tonna alapanyagot befogadó, folyamatos üzemű Siemens rendszerű kád-kemence a hozzá tartozó regeneratív kamrákkal, füstcsatornákkal, kéményekkel, feszültségtelenítő berendezésekkel. December 10-én a Lukács

Béla Hutában 22 műhelyen külföldről érkezett üvegfúvókkal elindult Salgótarján – a szénbányászatot és az acélgyártást követő – harmadik jelentős ipari tevékenységének sikeres megvalósítása.

A gyár látképe déli irányból (1900-as évek eleje)

Palackgyártás

Az első sikeres időszak az 1904-es Salgótarjáni Palackgyár Rt. néven történt önállósodással kezdődött, az 1909-es cseh tulajdonba kerüléssel folytatódott, és az I. világháború kezdetéig tartott. Megbízható szállítói voltak többek között az ásványvízvízforrás-tulajdonosoknak, a sörgyáraknak, a szeszgyáraknak. Öt év alatt a Mühlig Union Glashütten AG világszínvonalú fejlesztésekkel modernizálta és bővítette az olvasztókemencéket, a generátortelepet, az áthordós rendszerű hűtőkemencéket.

Húsz éven keresztül speciális vascsővel, kézi alakítással szájjal fűjt palackelőállítás történt. 1913-ban Magyarország mai területén elsőként – a milliós nagyságrendű megrendelések teljesítésére – automata palackgyártó állt termelésbe. Huszonnégy óra alatt a hatkarú Owens gép ürtartalomtól függően 18–25 ezer árut készített.

Termékszerkezetük szikvizes-, gyógy- és vegyszeres-, tejes-, színes palackokkal, demizsonokkal, savballonokkal, világítási búrakkal bővült. 1914-ben már 16,5 millió darabbal, 8 430 tonnával csúcsmennyiséget gyártottak. A kedvezőtlen gazdasági körülmények miatt az aussigi cég 1923-ban leállította a termelést.

1925 decemberében a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. (SKB Rt.) megvásárolta a gyár részvényeinek meghatározó többségét. 1926. május 4-én elsőként az automata géppel kezdődött meg a termelés. Piaci felmérésekhez igazodva – a közepes nagyságú szériák elkészítésére – félautomata

(KIKO) berendezéseket vásároltak, bevezették a szintelen (szakmai körökben „fehér”) olvasztott üveg alkalmazását.

Az 1929–1933-as gazdasági világválság hatására jelentősen lecsökkenő zöldpalack-termelés előtt csak az abesszíniai háború nyitotta meg újra a növekedést, elsősorban sörösüvegek exportlehetőségével. 1940–1943 között a belföldi kereslet megduplázódott, a legyártott éves csúcsmennyiség 11 ezer tonnát meghaladóra emelkedett. 1944. december 18-án az áramszolgáltatás beszüntetése miatt a gyár termelése leállt.

A 70%-os bénultságból történő újjáépítést követően az ÉM Salgótarjáni Üvegyár Nemzeti Vállalat feladatává vált a zöld palacküveg magyarországi gyártásának átvétele, a termelés folyamatos növelése. Az 1953-ban jóváhagyott I. számú rekonstrukció jelentősen megnövelte a nyersanyag- és széntárolók térfogatát, a belső iparvágány, a salakkihordó hosszát, a generátorgáz-telep, az elektromos és vízhálózat kapacitását. Felújították a három hutacsarnokot, az új gépi technológia fogadására megemelték a nagy huta tetőszerkezetét, függőpályás anyagkihordó berendezést építettek a keverőház és az olvasztókemencék közé.

1954-ben 10 karú Owens, 1959-ben két szovjet gyártmányú, 1961-ben egy lengyel automata állt termelésbe, melyek egyenként 24 óra alatt 30–35 ezer boros-, sörösüveg előállítására voltak alkalmasak. (45 évi működést követően kivették a termelésből a 6 karú Owenst.)

1955–1960 között 62 ezer, 1961–1968 időszakában 145 ezer tonna zöld színű üvegarút készítettek az élelmiszeripari vállalatoknak. 1957-ben 12 ezer tonnára, 1965-ben 25 ezer tonnára emelkedett az éves előállítás csúcsa.

1963-ban a tervutasítások, a gyárak közötti célirányos termékszerkezet-átcsoportosítások, a hatékony beruházási, termelési stratégiák megvalósítása érdekében az iparág gyáraiból Országos Üvegyári Vállalat (OÜV) néven A/1 kategóriájú nagyvállalat alakult. 1968-ban névváltozás történt: Üvegyári Művek lett a gyár neve. Az Orosházán megvalósult fejlesztéssel kiépült kapacitás szükségtelessé tette az automata palack-előállítás folytatását az ÜM Salgótarjáni Öblösüvegyárban. 1968. november 15-én leállították az automatákat. 75 év alatt 488 ezer tonna zöld üvegaru készült, amely a mai viszonyok között vagonba rakva Salgótarján és Budapest között négy sínpályát foglalna el.

Minőségi öblösüvegyártás

1929-től az anyavállalat SKB Rt. pénzügyi támogatásával, a gazdasági válság idején indított piaci felméréseket követően megteremtették a finom-

üveg-gyártás feltételeit. Korszerűsítették a 12 fazekas olvasztókemencét, új 8 fazekas kemencét építettek. Elkezdték az áruk külső felületének hideg megmunkálását. Pattantó- és korongos, majd finom-(díszítő-) csiszoló-, festőműhelyek, -üzemek létesültek. Hét év fejlesztési tevékenységet követően kialakult Magyarország legmodernebb öblösüveggyára.

1933-ban – utalva a termékszerkezet-váltásra – felvették a Salgótarjáni Üveggyár Rt. nevet. A külföldön sikeres áruk megismerését, a gyártás kultúrájának megtanulását követően kezdődött meg a dolgozók képzése, a munkabrigádok kialakítása, a próbagyártások beindítása. Mintakollekciókat küldtek – a Külkereskedelmi Intézeten keresztül – Londonba, Amszterdamba, a keleti országokba. Belgrádban eladási képviselőket létesítettek, Budapesten bemutatótermet alakítottak ki.

1931-ben a lipcsei, 1933-ban a budapesti kiállításon mutatkoztak be nagy sikerrel. Széles körű kínálatukból az érdeklődés középpontjába kerültek a modern vizes-, boros-, likőrös-készletek, a színes üveggel kombinált termékek, a préselt üvegáruk, az egészségügyet és a vegyipart kiszolgáló gyártmányok. Nagymértékben lecsökkentették az országba történő igényesüvegáru-behozatalt, a külföldi piacokon a legismertebb cseh, német, belga gyáraknak egyenrangú versenytársai lettek. A budapesti Üvegértékesítő Kft. katalógusa 903 terméket ajánlott rajz, méret és megnevezés szerint a vevők figyelmébe. Közöttük legnagyobb számban préselt (373) és csiszolt (354) árut tartalmazott a kínálat.

1929-ben nyolc, 1933-ban már hatvan vagon terméket értékesítettek külföldön. Bázisként tekintve az utolsó év adatát 1934–1939 között átlagosan megduplázták a finomüveg-exportot. Éves termelési értékük egynegyedét a határon túl értékesítették. Jelentősebb megrendelések Angliából, Amerikából, Svájcban, Olaszországból, Franciaországból érkeztek. Döntő többségében a legértékesebb kézi gyártású és csiszolású termékek megrendelői voltak, de kértek különböző színes üveg kombinációjával készült tárgyakat, festett árut, lámpaernyőket, szifon- és sörösüveget. 1937-ben érték el a külföldre kiszállított üvegáruk csúcsteljesítményét. Összesen 243 vagon áru (155 minőségi termék és 88 zöld palack) jutott el határon túli piacokra.

Az újjáépítést követően lassú növekedés történt az export árualap kialakításában. Az 1955–1957 közötti években felgyorsult beruházások már a gyár jövőjét szolgálták. Korszerűsítették a 12 fazekas kemencét, kézi finomcsiszoló gépek kerültek beszerzésre, újjáépült a festőüzem, savazó üzemrészt alakítottak ki, díszítő-csiszoló, címkefestő automaták kerültek a feldolgozótechnológiába. Jelentősen növelték a szakmai képzésben, át-képzésben részt vevő dolgozók számát.

Jermendy Károly főmérnök (szemüvegben) a kemenceépítőikkel (1939)

A több lábbon állás stratégiájának helyességét gyorsan visszaigazolta az 1958-as Brüsszeli Világkiállítás Elismerő Oklevele. Megteremtődött a külföldi piacépítés lehetősége. 1958–1960 között háromszorosára növelték a dollárelszámolású exportot, stabilizálták a szocialista országokba irányuló kivittelt, árbevételük 12%-a nyugati valutában realizálódott.

1961-ben tanulmány készült a gyár II. rekonstrukciójára. A lényegesen több hozzáadott értéket tartalmazó termékszerkezet kialakítására tett javaslatait az OÜV Salgótarjáni Üvegyár folyamatosan töltötte meg konkrét beruházási elképzelésekkel. 1966–1970 között a földgáztüzelésű olvasztás megvalósításával, új és korszerűsített épületekkel, a meleg üzemi technológiák átszervezésével és modernizálásával, a központi feldolgozóüzembe telepített gépi berendezésekkel kialakult az új arculat és termékszerkezet. Három olvasztókemencére szervezték a kézi finomüvegyártást. Két csiszoló-, festő- és új csomagolóüzem állt termelésbe. Sok célgépet, közöttük pattantó-csiszoló, durvacsiszoló, dekorcsiszoló, szitanyomót, festékbeégetőt telepítettek.

Fénykor

Az újjászületett gyár piaci igényekhez igazodó fejlesztéspolitikája, exportvezérelte középtávú, éves tervezése, annak megvalósítása kiemelkedő

sikereket hozott. Érvényesült a kor minőségi és hatékonysági követelménye, beérett a széles alapokra épített üvegiparművész-tervező munka.

Kül- és belkereskedelmet bonyolító cégek információit felhasználva alakították termékszerkezetüket. A kézi gyártás fejlesztése munkaerő hiányában korlátozottá vált. Jelentős piaci növekedés a lámpabúra, csillár-üveg, a vékony falú pohár és kehely, a préselt poharak, korsók, a festett áruk gépi gyártásával volt elérhető. Évente több mint háromezer termék szerepelt a gyártáslistán, amiből 2300 csiszolt, festett, sima fehér, színkombinációs minőségi öblösüveg, díszműáru volt.

Az egyik leismertebb asztali készlet

Első kiemelkedő sikerük az 1970. évi teljesítmény volt. Az előző évet bázisnak tekintve emelték több mint negyedével a termelési értéket, hetedével az exportot, felével a gyári eredményt.

Az 1971–1975 közötti években a teljes termelési érték és a dollárelszámolású export több mint másfélszeresére, a minőségi áruk előállítására és a szocialista országokba történő kivitel közel kétszeresére, a világítást szolgáló üvegelőállítás a háromszorosát meghaladóan a gyári eredmény nyolc és félszeresére növekedett.

1976–1980 között a megelőző öt évhez viszonyítva további egyharmadával emelkedett a termelési érték, az export, a nyereség. A legyártott termékek felét külföldön értékesítették, ennek kétharmada nyugati piacokra került. 1977-ben a gyár – adottságai alapján – a csúcsra jutott. Történetének legmagasabb eredményességét érte el.

Legsikeresebb tíz éve során az Üvegipari Művek gyaraként a nagyvállalat termelési értékének egynolcadával együtt exportjának és nyereségének egyötödét produkálta.

Csődeljárás, a termelés beszüntetése

Az Üvegipari Műveken belüli érdekkülönbségek az 1970-es évek második felétől szűkítették a beruházási lehetőségeket, 1984-ben megakadályozták a gyár nagyvállalatból történő kilépését. Az 1980-as évek elejétől a termékek árában nem tudták érvényesíteni a nagymértékű energia- és alapanyag-árnövekedést. A lényegesen kisebb gyári nyereség a szükséges fejlesztésekre, a megfelelő bérezésre nem biztosított fedezetet. 1988-ban az önállóvá válás 70 millió Ft-os veszteséggel, a forgóeszközök jelentős megkurtításával jött létre. Az 1990–2000-es évek pénzügyi válságainak időszakában az exportorientált ST Glass Öblösüveggyártó és Forgalmazó Rt. hitelállománya és kamatköltsége, köz- és beszállítókkal szembeni tartozása, kereskedelmi partnerei fizetőképtelensége elérte a kritikus határt. Megfelelő állami segítség hiányában a vállalkozás felszámolási eljárás alá került. 2009-ben a termelést végleg leállították.

Salgótarján minőségi öblösüveggyártásának megteremtői

Az elismerésre méltó, modern öblösüveggyárrá válás alapjait Jermendy (Wiesinger) Károly és Mánczos József rakta le.

Jermendy Károly (főmérnök, műszaki igazgató) 1926-ban bányamérnökként került a részvénytársasághoz. Német nyelvű szakkönyvek, kiadványok tanulmányozásával, külföldön szerzett tapasztalataival önerőből képezte magát az ország üvegiparának egyik legkiválóbb műszaki, technológiai szakemberévé.

Mánczos József iparművész tervezés közben (1961)

Mánczos József (Munkácsy-díjas iparművész) 1930-ban bútortervező-végzettséggel pályázta meg az újonnan meghirdetett állást. Néhány év alatt tökéletesen alkalmazkodott az üveg sajátos tulajdonságaihoz, technológiájához és vált Magyarország első gyáripari üvegtervezőjévé.

Több mint három évtized alatt folytatott tevékenységük során óriási tehetségük, lankadatlan szorgalmuk által váltak vezéregyéniséggé. Éleslátással választották ki a legfontosabb feladatokat és azok megoldásának lehetőségét. Munkájukkal döntően hozzájárultak a külföldön is versenyképes termékszerkezet kialakításához. Minőségi üvegolvasztás biztosításával, új technológiák bevezetésével, célgépek alkalmazásával, tetszetős formák és díszítések tervezésével szolgálták a hatékony és eredményes termelést.

Természetesen a megrendelések teljesítése, az iparművészek terveinek megvalósítása az üvegformázás, üvegmegmunkálás széleskörű kibontakozását igényelte. Több szakmában sok-sok egyéniség, elismert mester együttes tevékenységével jutott el a gyár a nemzetközi hírnévig.

116 évi működése során Salgótarján várossá válásában, fejlődésében jelentős szerepet vállalt az öblösüveggyár. Eredményes tevékenységével együtt hozzájárult egy városnegyed infrastruktúrájának megteremtéséhez. Saját jövőjének megalapozásával párhuzamosan néhány százról közel háromezer főre növelve munkáslétszámát kolónialakásokat épített, fejlesztési forrásokból hozzájárult a Vásártér és környékének kiépítéséhez, jelentős mértékben támogatta a lakótelepek (Kemerovo, Beszterce, Gorkij) megvalósítását. Saját iskolát, óvodát indított, majd államosításukat követően folyamatosan részt vállalt fejlesztésükben, fenntartásukban. Kultúrotthonában évtizedeken keresztül színvonalas szórakoztató tevékenységet, társasági életet, szabadidős programokat biztosított. Sportpályákat épített, tömeg- és versenysportot szervezett. Fénykorában Salgótarján egyik reklámja, kiemelkedő szponzora volt.